

Jiří Friedl

Generál Karel Lukas

Životní příběh
severomoravského rodáka

Karel Lukas s tanečním cvičitelem mládeže Ústředny moravských spolků v USA Františkem Gajdou (sbírky Vlastivědného muzea v Šumperku).

Jiří Friedl

Generál Karel Lukas

**Životní příběh
severomoravského rodáka**

NAKLADATELSTVÍ PAVEL ŠEVČÍK - VEDUTA
ŠTÍTY 2016

Fotografie na obálce poskytli F. Lukas a F. Malý.
Na zadní straně obálky foto pamětní desky na domě v ulici Pod Kaštany 7
v Praze, kde Karel Lukas bydlel.

Lektorovali: prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.
prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.

© Jiří Friedl, 2016

© Nakladatelství Pavel Ševčík - VEDUTA, 2016

Obsah

ÚVOD	7
1. VOJÁKEM Z POVOLÁNÍ	11
1.1 DO LEGIE	11
1.2 V LEGII	22
2. MEZI VÁLKAMI	27
2.1 PRVNÍ REPUBLIKA	27
2.2 NA PODKARPATSKÉ RUSI	44
2.3 ÚTĚK ZA HRANICE	53
3. VE SLUŽBÁCH ČESKOSLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO VÝBORU	56
3.1 „ŠPANĚLÁCI“ Z GURSU	56
3.2 DO PORÁŽKY FRANCIE	77
4. LÉTA NADĚJÍ A ZKLAMÁNÍ (1940 - 1944)	90
4.1 DŮSTOJNÍKEM ČESKOSLOVENSKÉ ZAHRANIČNÍ ARMÁDY VE VELKÉ BRITÁNII	90
4.2 VE VÍRU BOJŮ	116
5. LÉTA SVOBODY?	146
5.1 ZA VELKOU LOUŽÍ	146
5.2 VRAŽDA	171
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	206
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	207
JMENNÝ REJSTŘÍK	215
RESŮMEE	220
O AUTOROVI	222

ÚVOD

„V únoru 1948, kdy byla pracující třídou poražena vnitřní reakce, uchýlila se tato do illegality. Na základě tohoto vítězství pracujících byla prováděna očista ve všech úřadech, pracovištích i v armádě od reakčních elementů, kteří byli brzdou postupující socializace našeho státu. Odstraněná reakce, zbavená své základny, začala se v ilegalitě shromažďovati a kouti pikle proti stávajícímu státnímu zřízení. Jednou takovou osobou, která byla také při provádění očištění v armádě dána do pense, byl plk. v. v. Karel Lukas, který nepochopil, že nastala doba, kdy pracující se stali hospodáři ve vlastní zemi. Tento důstojník staré buržoazně demokratické republiky nejen, že nepochopil toto vítězství dělnické třídy, ale snažil se svojí činností, vědomostmi násilně změnit celé uspořádání tohoto státu. [...] Plk. Lukas viděl jasně, že úsilí západních imperialistických států je namířeno právě proti všem lidově-demokratickým státům, kteří se mnou se Sovětským svazem jsou záštitou světového míru, což těmto pánům na Západě je solí v očích. Jako jeden z těch, kteří mezi těmito pány žili, snažil se plk. Lukas rozrušit vnitřní a klidné poměry ve zdejších státech. [...] Činím trestní oznámení na plk. Karla Lukase s tím, aby při souzení jeho trestných zločinů dle zák. č. 231/48 Sb. bylo přihlédnuto k jeho majetku, který mu dopomohl tyto činy páchat.“¹

Tolik část z trestního oznámení proti účastníkovi první a druhého odboje Karlu Lukasovi, které první říjnový den roku 1949 napsal krajský velitel Státní bezpečnosti v Praze Josef Volf. Text plný pravopisných chyb a stylistických prohřešků je ve skutečnosti mnohem delší a svým obsahem jako by vypadal z dobového filmového týdeníku, jehož prostřednictvím mohli diváci vidět, jak se dělnická třída dokáže vypořádat s tzv. buržoazními živly, snažícími se zlikvidovat výdobytky lidově-demokratického zřízení. Ovšem narozdíl od tehdejších „trháků“, jako byly procesy s Miladou Horákovou nebo Rudolfem Slánským, soud s bývalým plukovníkem generálního štábu československé armády Karlem Lukasem nikdo nezaregistroval. Ani nemohl, protože se nikdy neuskutečnil. V době, kdy J. Volf psal své trestní oznámení, byl Lukas již několik měsíců po smrti – podobně jako jeho přítel gen. Heliodor Píka a mnoho dalších bývalých spolubojovníků. Zemřel ve vyšetřovací vazbě a stejně jako za uvedenými obvi-

¹ Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS), sign. V – 6387 MV, trestní oznámení ze dne 1. 10. 1949.

něnými, tak i za příčinou smrti (edém plic), se skrývala lež. Nešťastný plukovník se stal obětí zvláště vyšetřovatelů Státní bezpečnosti a na následky krutého fyzického týrání zemřel. Mezitím estébáci pořádali v jeho pěkně zařízeném bytě večírky, rozkrádali jeho majetek a vysocí úředníci ministerstva národní bezpečnosti se vozili v jeho automobilu značky Packard, který si přivezl ze Spojených států amerických, kde několik let působil jako diplomat.

Karel Lukas patřil mezi ty, pro něž vlastenectví a služba národu patřily k nejvyšším ctnostem. Už jako příslušník francouzských legií neváhal nasadit život za svobodu vlasti. Po skončení 1. světové války se rozhodl stát důstojníkem nové čs. armády a zahájil vojenskou kariéru, kterou přerušila další světová válka. Neznamenala její konec, ale naopak další vzestup. Podruhé se K. Lukas ocitl v zahraničí, aby bojoval za obnovení Československa. Stal se důležitým činitelem čs. zahraniční armády a významně se podílel na jejím budování, a to jak ve Francii, tak i po její porážce ve Velké Británii. Patřil k těm, na něž se usmálo štěstí. Zatímco mnozí vojáci čs. brigády ve Velké Británii dlouho nemohli změřit své síly s nepřítelem, Karel Lukas již od léta 1942 působil jako pozorovatel u britských vojsk v severní Africe a prodělal bitvu u El Alameinu, jež znamenala definitivní obrat ve prospěch Spojenců na tomto bojišti. Nebyl pouze vojákem, nýbrž také milovníkem umění, sběratelem, člověkem se značným rozhledem v různých oblastech lidského vědění. Dokázal se uplatnit nejen jako vojenský odborník, ale také jako publicista. Znalost několika cizích jazyků a společenského chování mu otevírala dveře například do nejvyšších pater anglické společnosti. Nejen proto byl jmenován čs. vojenským přidělcem ve Spojených státech a Kanadě, kde udržoval vřelé styky s tamními krajany a budoval vztahy mezi československou a americkou armádou. Proč tedy tak tragický konec?

Na tuto a na mnoho dalších otázek spojených se životem a působením Karla Lukase v čs. armádě se pokouší odpovědět tato publikace. Jejím cílem je přiblížit život a činnost tohoto severomoravského rodáka a vojáka a zároveň prostřednictvím jeho osudů i osvětlit některá dosud málo známá či neznámá témata naší novodobé historie. Tato kniha vychází z textu mé magisterské diplomové práce obhájené v roce 2001 na Slezské univerzitě v Opavě. Stala se základem pro publikaci, která vyšla pod názvem *Příběh generála Lukase* v nakladatelství Šárka v Přerově roku 2002, ovšem ve velmi nízkém nákladu a bez fotografické přílohy. Při psaní jsem se tehdy opíral nejen o písemnosti z Lukasovy pozůstalosti uložené ve Vlastivědném muzeu v Šumperku, ale také o dokumenty z dalších archivů. Jedině tak bylo možné vytvořit podrobnější obraz Lukasova života a jeho vojenské kariéry. Pro potřeby tohoto vydání jsem text práce znovu přečetl, revidoval, opravil chyby, které se vyskytly ve vydání z roku 2002 a na něž mě upozornili recenzenti (zvláště díky patří již nežijícím docentovi Zdeňku Filipovi a profesorovi Jerzemu Tomaszewskému). Jelikož jsem se od roku 2001 již výzkumem života Karla Lukase nezabýval, doplnil jsem pouze některé poznatky publikované v posledních letech zejména Eduardem Stehlíkem, jenž

bezpochyby má hlavní zásluhu na odkrytí tragického konce K. Lukase. Doplnil jsem také některé nové informace, na které jsem narazil při výzkumu jiných témat (zvláště působení Karla Lukase jako vojenského atašé u polské exilové vlády). Především bylo možné využít nedávno nalezené zápisky z doby jeho působení v severní Africe, které byly během mého výzkumu, prováděném koncem devadesátých let, pokládány za ztracené a nemohl jsem si je proto tenkrát prostudovat. Ve vydání knihy z roku 2002 je proto musely nahradit úryvky citované v pracích prací Eduarda Stehlíka.

Knihy proto nemá ambice být vyčerpávající biografii Karla Lukase. Stále se objevují nové, dosud neznámé dokumenty, které je třeba prozkoumat a objektivně zhodnotit. Chce být důstojnou připomínkou (i díky unikátní obrazové příloze) života severomoravského rodáka a patriota, jakým Karel Lukas bezpochyby byl. Pokud kniha přispěje k tomu, aby se jeho životní osudy více zapsaly do širšího povědomí nejen na severní Moravě, pak splní jeden z hlavních cílů. Vždyť vojenská kariéra Karla Lukase byla tak pestrá, jako snad málokoho z vysokých důstojníků tehdejší československé armády.

Stejně jako před čtrnácti lety bych chtěl poděkovat všem, kteří mi koncem devadesátých let pomáhali při zpracování tohoto tématu. Zejména děkuji Luborovi Václavů, profesorům Zdeňku Jiráskovi, Mečislavu Borákovi a Zbyňku Zemanovi, jenž si však toto vydání už bohužel nemůže přečíst. Jsem vděčný současným i bývalým pracovníkům Vlastivědného muzea v Šumperku za jejich pomoc a cenné připomínky – zejména pak Jiřině Pláškové, která mě ke studiu života Karla Lukase kdysi přivedla. Zvláštní poděkování patří všem pamětníkům, kteří mi ochotně sdělili své vzpomínky (a z nichž většina již nežije) a Františku Lukasovi za laskavé zapůjčení svých materiálů. Především však děkuji pánům Petru Možnému a Pavlu Ševčíkovi – majiteli nakladatelství Veduta – za to, že iniciovali toto nové vydání a měli se mnou trpělivost, když jsem občas váhal, zda se po letech k životu Karla Lukase mám opět vrátit.

Brno, 31. srpna 2015

1. VOJÁKEM Z POVOLÁNÍ

1.1 DO LEGIE

Název obce Brníčko (do roku 1918 se užívalo též názvu Brné²), kde se Karel Lukas 16. února 1897 narodil, je s největší pravděpodobností odvozen ze staroslověnského „brnije“, což je označení pro bláto či hlínu. Spojitostí je mnoho a patří mezi ně i možnost označení hradu na hliněném vrchu. Právě stejnojmenný hrad ze 14. století, jehož trosky se vypínají na strmém kopci nad obcí, tvoří dominantu oblasti severovýchodně od města Zábřeha. V patnáctém století patřil hrad a s ním spojené panství mocnému rodu Tunklů. Zejména Jiří starší Tunkl však zatěžoval své poddané natolik, že se proti němu vzbouřili a jeho samého smrtelně zranili. Ze správního hlediska spadalo Brníčko, čítající v druhé polovině 19. století podle statistik přes 600 obyvatel, do zábřežského politického okresu. Národnostně byl okres smíšený, početný český živel žil především v Zábřehu, mnohé obce v okolí, mezi něž patřilo i Brníčko, zcela obývali Češi. Není proto divu, že centrem českého národně emancipačního hnutí druhé poloviny 19. století se v okrese stal Zábřeh.³ Německé obyvatelstvo se tomu bránilo zakládáním tzv. obranných spolků podporujících německý nacionalismus. Z nich snad nejvíce proslul Bund der Deutschen Nordmährens, jehož zakladatelem a dlouholetým předsedou se stal zábřežský podnikatel Hermann Brass přezdívaný též jako „germanizátor severní Moravy“.⁴ Napětí mezi Němci a Čechy v severomoravském regionu, jaké panovalo na přelomu 19. a 20. století, mělo, jak ještě uvidíme, vliv na postoj Karla Lukase vůči Němcům v pohraničí, k nimž posléze choval v podstatě nenávisť. I on se v mládí dostával do střetů s německými výrostky a sám v roce 1941 ve Velké Británii vzpomínal, jak často

²J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, sv. 4. Ostrava 1974, s. 148.

³M. MELZER – Jindřich SCHULZ a kol., *Vlastivěda šumperského okresu. Šumperk 1993*, s. 86, 210 a 527; J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, s. 125 – 126.

⁴Podrobněji k této problematice viz D. GAWRECKI, *K organizačnímu vývoji spolku Bund der Deutschen Nordmährens v letech 1886 – 1918*. Severní Morava, 1981, sv. 41, s. 31 – 36; TÝŽ, *Bund der Deutschen Nordmährens a německý nacionalismus na severní Moravě (1886 – 1918)*. Severní Morava, 1990, sv. 59, s. 19 – 28.

přicházel se svými spolužáky do českého gymnázia v Zábřehu s rozbitou hlavou z potyček s německou mládeží.⁵

Brničko se roku 1869 stalo dějištěm prvního velkého tábora Čechů na severní Moravě.⁶ Jedno z center českého národního hnutí na severní Moravě představovalo Brničko i později. V období předmnichovské republiky se zde každoročně konaly velké Husovy oslavy a romantická kulisa zřícenin brničského hradu byla využívána i k dalším národním slavnostem. Zejména v době Hitlerova nástupu k moci tyto akce povzbuzovaly české národní vědomí v nacismem ohroženém severomoravském pohraničí.⁷ Ze severní Moravy pocházela řada budoucích Lukasových kolegů. Za všechny jmenujme například gen. Vladimíra Příkryla (Horní Studénky), plk. Karla Hlásného (Bludov), plk. Josefa Fetku (Bohdíkov), odborníka na armádní logistiku a poválečného vojenského ataše v Římě mjr. Josefa Rupricha (Rovensko) a mnoho dalších.

Karel Lukas se narodil v početné rodině brničského hostinského Františka Lukase a Amálie, rozené Körnerové, dcery Františka Körnera, domkáře z Brnička. Kromě starších bratrů Otty a Františka měl Karel devět sester, z nichž však tři krátce po narození zemřely. Těživá ekonomická situace zapříčinila, že se sestry Sofie a Otilie se svými manžely vystěhovaly do Spojených států. Několik let v USA strávil i bratr František. Vydělané peníze investoval do zvelebení hostince, který později zdědil.⁸ Do roku 1907 navštěvoval Karel Lukas dvoutřídku v Brničku, kde se u učitelů zapsal jako nadaný žák. Na jejich radu zahájil od školního roku 1907/1908 studium na gymnáziu v nedalekém Zábřehu.

České gymnázium v Zábřehu představovalo jeden z výdobytků českého emancipačního hnutí na severní Moravě. Po dlouhých přípravách začali první žáci studovat v září 1896 a ještě téhož roku byl slavnostně položen základní kámen nové školní budovy.⁹ Od roku 1907 se původně matiční gymnázium stalo státní institucí, která tehdy vzdělávala už 274 žáků.¹⁰ Škola se stala důležitým zdrojem intelektuálních sil. „Měli jsme tři svatyně: gymnázium, sokolovnu a kostel na starém hřbitově,“ prohlásil v roce 1941 rodák z Rovenska a Lukasův

⁵ Vlastivědné muzeum Šumperk (VMŠ), Pozůstalost Karla Lukase (PKL), inv. č. H 9259, kart. 1, text rozhlasového projevu pro severní Moravu.

⁶ Poprvé se tábor českého lidu severní Moravy měl uskutečnit již 16. srpna 1868 u kaple sv. Rocha nad Úsovem. Žádost však byla úřady zamítnuta. V. MEDEK, *Táborové hnutí na severní Moravě před sto lety*. Severní Morava, 1969, sv. 17, s. 16 – 18.

⁷ M. MELZER – J. SCHULZ, *Vlastivěda šumperského okresu*, s. 210 – 212.

⁸ Státní okresní archiv (SOKA) Šumperk, inv. č. 11250, rodná matrika Lesnice, Brničko 1887 - 1903; ABS, sign. V – 6387 MV, výslechový protokol s K. Lukasekem ze dne 29. 3. 1949. Záznam rozhovoru s Františkem Lukasekem (nar. 1949) ze dne 20. 9. 1999, s. 14.

⁹ K. LOLKOVÁ, *Gymnasium v Zábřeze*. Vlastivědné zajímavosti, č. 42. Šumperk 1971, s. 2.

¹⁰ SOKA Šumperk, Gymnázium v Zábřeze, inv. č. 2, školní kronika 1908 – 1948.

přítel mjr. Josef Ruprich.¹¹ Na zábřežském gymnáziu působila v té době řada významných pedagogů: češtinář Antonín Procházka, němčinář a zároveň vynikající šachový teoretik Karel Zmatlík, historikové František Skovajsa a Antonín Jarolíněk a mnoho dalších. Pro české národní hnutí byl důležitý také gymnaziální hudební kroužek. V této souvislosti nelze nepřipomenout, že k odchovancům ústavu patřil i hudební skladatel a syn prvního ředitele Václav Kálik.¹²

Psal se rok 1914 a nad Evropou se vznášel přízrak válečného konfliktu, o kterém tehdy ovšem nikdo netušil, že se stane světovým. Atentátem na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu se tato hrozba nebezpečně přiblížila. O víc jak měsíc později válečné běsnění propuklo naplno. Válka citelně zasáhla i obyvatelstvo v zázemí. Pro zábřežské gymnázium začal školní rok 1914/1915 neblaze. Dne 14. září se do ústavu dostavil důstojník nedaleké šumperské posádky s okresním komisařem Kafkou a překvapenému řediteli oba oznámili, že budova bude zabrána pro nováčky z Haliče. A tak již za dva dny se chodby gymnázia hemžily nejen jeho žáky, ale i novými branci, jejichž počet dosáhl pěti set. Přesto se podařilo uchovat několik místností volných, aby mohla alespoň v omezené míře pokračovat výuka. Snaha udržet pokud možno co nejplynulejší chod školy však byla neustále podkopávána nejen zabíráním dalších prostor ve prospěch armády, ale také narukováním několika profesorů. Některé předměty přestaly být vyučovány. Nejtěžší ranou se pro gymnázium stalo rozhodnutí vojenských orgánů, že od 5. prosince 1914 bude v celé budově zřízena nemocnice pro rekonvalescenty.¹³

Tíha války dolehla i oktaviána Karla Lukase. Při zdravotní prohlídce domobraneckého ročníku 1897 byl 20. června 1915 uznán schopným vojenské služby. Ještě před nástupem k 13. zeměbranceckému pluku v Olomouci složil 26. června maturitní zkoušku všemi hlasy. Tehdy ještě komisi oznámil zájem o studium na učitelském ústavu, nicméně válka určila, kam povedou jeho další kroky životem.¹⁴ Vojenskou službu Lukas nastoupil 15. října 1915 jako jednoroční dobrovolník. V Olomouci prošel dvoutměsíčním kursem pro důstojníky v záloze a pak odjel se svou jednotkou na východní frontu.¹⁵

Zatímco rok 1914 byl pro rakousko-uherskou armádu na východní frontě a v Srbsku rozhodně neúspěšný, jaro roku následujícího se neslo ve znamení

¹¹ VMŠ, PKL, inv. č. H 9259, kart. 1, text rozhlasového projevu pro severní Moravu.

¹² Z. FILIP, *Cesty hrdinů*. Severní Morava, 1991, sv. 60, s. 15; TÝŽ, *Generál Karel Lukas*. Moravský sever, 14. a 21. 11. 1990, s. 3; TÝŽ, *Cesty hrdinů československého zahraničního odboje 19439 – 1945*. Štůty 2002, s. 62; TÝŽ, *Učitelské portréty*. Olomouc 1996, s. 12 – 13; J. KAPUSTA, *Počátky hudební tradice zábřežského gymnasia*. Severní Morava, 1970, sv. 20, s. 46 – 54.

¹³ SOkA Šumperk, Gymnázium v Zábřehu, inv. č. 1, školní kronika 1908 – 1948.

¹⁴ Tamtéž, inv. č. 192, maturitní protokoly.

¹⁵ Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv Praha (VÚA – VHA), Kvalifikační záznamy K. Lukase.

Str. 62.

Tom. IV

Rodní a křestní kniha

Obec

Kniha a strana	Rok, měsíc a den		Číslo domu	Křestní jméno						Mrtvorození	Otců			
	narození	křestu		Jméno	Náboženství		Pohlaví		Rod		Jméno, stav a rod.	Náboženství		
					katolické	nekatolické	mužské	ženské	manželský			ne-manželský	katolické	nekatolické
Tom. IV. strana 62	1897	16. 17. m. 17. 17.	19.	Karel	1.	1.	1.	1.			František Lukáš hostinský v Brničkách syn Františka Lukáše domkáře v Dolní Olešnici a jeho manželky Josefy z rodu Petra Dvořáka domkáře v Slouhomi- lově. nar. 1851	12. 9. 1876		

Zápis o narození Karla Lukase (Státní okresní archiv v Šumperku).

Rodný dům Karla Lukase v Brničku (fotoarchiv Vlastivědného muzea v Šumperku).

Brničko

na rok 1897.

Matky		Křestitele	Kmotrův	
Jmeno, stav a rod	Náboženství	Jmeno a stav Zkoušena bába	Jmeno	Stav a bydliště
	katolické			
<p>Amalía dcera Františka Kórnera, domkaře v Brničku, a jeho manželky Marianny, z rodu Františka dábovního, zahradníka v Hloukomilově.</p> <p>10 2. 1896</p>		<p>Rafaél Priml Koopera tor. Josefa Poprdil čís. 29. v Lesnici.</p>	<p>Johann Giesing Otmelie Kotter</p>	<p>Meinert mutter in Ober-Mellifan Gmahlm der Past. Kotter Wasser in Nieder-Mellifan</p>

BRNIČKO. - Celkový pohled.

Celkový pohled na Brničko. V pozadí zřícenina hradu. Pohlednice z roku 1935 (v majetku P. Možného).

Bratr František Lukas provozoval hostinec v Brníčku (v majetku F. Lukase).

Bratr František Lukas s rodinou před hostincem v Brníčku (v majetku F. Lukase).

Budova českého gymnázia v Zábřehu, kde Karel Lukas studoval (v majetku P. Šmída).

Sokolovna v Zábřezě na pohlednici kolem roku 1930
(v majetku P. Šmída).

Mjr. Josef Ruprich, přítel
Karla Lukase (z knihy Z.
Filipa *Cesty hrdinů*).

Svatebčané před Lukasovou restaurací v Brníčku, 20. léta. Karel Lukas v nejvyšší
řadě, třetí zprava (v majetku F. Lukase).

rakousko-německé ofenzívy v Haliči. Mezi českými vojáky nepanovala velká ochota nasazovat svůj život za habsburskou monarchii. Za projev českého odporu proti válce bylo všeobecně považováno zajetí takřka celého 28. pěšího pluku dne 3. dubna 1915. Pro výstrahu dal císař tento pluk s dlouhou tradicí, nazývaný též „Pražské děti“, rozpustit. Aby armádní velení předešlo dalším rozkladným vlivům, převelelo některé posádky z českých a moravských měst do Uher a Haliče.¹⁶ Mužstvo 13. zeměbranceckého pluku tvořili převážně němečtí branci, což do určité míry omezovalo možnosti českých vojáků projevit odpor k válce. Bohužel se nám nezachovaly žádné (ani zprostředkované) vzpomínky K. Lukase na toto období stejně jako na jeho působení v legiích. Lze však s největší pravděpodobností předpokládat, že jako mnoho jiných českých vojáků hledal příležitost dostat se do ruského zajetí a odtud do českých dobrovolnických jednotek, o nichž se mezi vojáky šířily zprávy. Lukasova jednotka byla nasazena na jaře 1916 na východní frontě v oblasti Dubna a Kozína.¹⁷ Právě zde se Lukasevi podařilo 15. června dostat do zajetí. O víc jak měsíc později od stejného pluku přeběhl i Vladimír Příkryl, budoucí velitel 2. paradesantní brigády za Slovenského národního povstání. S půlotou, které velel a jejíž většinu tvořili čeští vojáci, dostal za úkol krýt ústup jednoho z praporů severně od Brodů. Těsně před útokem se vojáci domluvili a během ruského útoku vystrčili vzhůru bodáky ověšené bílými kapesníky, onucemi, kusy látky.¹⁸

Vysvobození z útrap bojů však přineslo neméně strastiplné putování po ruských zajateckých táborech. Pro Lukase se konečnou stanicí stala Berezovka na Sibiři. Zde 21. března 1917 podal přihlášku do formující se čs. legie a od této chvíle získal právo nosit na čepici tzv. lentočku (malá páska v národních barvách), která vystřídal dávný sundaný rakouský odznak.¹⁹ Po válce se datum vstupu do legií stalo předmětem Lukasova sporu s ministerstvem národní obrany, které na základě údajů záznamů Evidenčního úřadu čs. legií označilo za datum jeho vstupu 21. červenec 1917. Lukasovy žádosti o uznání březnového data se nedochovaly. Z písemných odpovědí Kanceláře čs. legií při ministerstvu národní obrany lze však usoudit, že se své tvrzení snažil doložit prohlášeními svědků, které však Kancelář odmítl: „Prohlédli jsme archivní prameny [...], avšak nenalezli jsme [...] ani zmínky. Ke svědectví (zvláště v takové formě) o přihlášce nelze přihlížeti, neboť u svědků neuvedena ani adresa, podpisy ne-

¹⁶ B. KLÍPA – K. PICHLÍK – J. ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři 1914 – 1920*. Praha 1995, s. 20 – 21. Srovnej J. FUČÍK, *Osmadvacátníci*. Střední Evropa, 1994, roč. 10, č. 40, s. 39 – 59.

¹⁷ VÚA – VHA, Kvalifikační záznamy K. Lukase.

¹⁸ V. PŘÍKRYL, *Za vlády tmy*. Praha 1993, s. 6.

¹⁹ VÚA – VHA, Kvalifikační záznamy K. Lukase; J. FETKA, *Moje putování za svobodou před 50 léty (Vzpomínka na spolubojovníky ze severní Moravy)*. Severní Morava, 1969, sv. 17, s. 8.

jsou legalisovány, svědci neprohlásili, že berou za správnost plnou odpovědnost, neuvedli z jakých důvodů a okolností jest vyloučen omyl a neuvedeno, jakým způsobem se přihláška stala.“ Ani v záznamech J. Vondry, důvěrníka Československé národní rady na Rusi, se příslušné podklady nenašly.²⁰ Pravděpodobně se celá záležitost nakonec vyřešila v Lukasův prospěch, soudě alespoň podle kvalifikačních záznamů, kde je uvedeno březnové datum jeho vstupu do legie.

Po dlouhém čekání v Berezovce nadešel konečně den odjezdu k čs. legiím. Rodák ze severomoravského Strupšína Karel Sládek, který s Lukase v táboře pobýval a později s ním prošel i francouzskou legií, na tento okamžik po více než padesáti letech vzpomínal: „Na nádraží nás, několik stovek legionářů, vyprovázela čestná jednotka s hudbou berezovské vojenské posádky. Když jsme pochodovali kolem baráků, kde byli ubytováni rakouští zajatci, Němci na nás křičeli ‚zrádci, pověsit‘ a plivali na nás. Strážci tábora je museli zahnat do ubikací střílbou a šavlemi, když dobrovolně nechtěli odejít.“²¹ Jiný Lukasův krajan a pozdější důstojník čs. armády Josef Fetka stejnou událost popsal takto: „Konečně 18. července 1917, v poledních hodinách, zařadili jsme se s Karlem Plhákem (Háj u Zábřeha), se Standou Žákem (Zvole), s Karlem Sládkem (Strupšín), s bratry Kytkovými, s Heliodorem Píkou (Štítina u Opavy), s Fráňou Ptašinským (Hodolany), Karlem Lukase (Brníčko), se Škopem (Litovel) a jinými do téměř stovky čtyřstupů a disciplinovaně jsme vyrazili z brány tábora za pohnutých scén, které nám připravili na rozloučenou rakouští a říšští Němci a Maďari, prohlašující nás za zrádce. Ale marné proti nám byly jejich vzteky, naši ruští strážci se s nimi vypořádali. Naložili nás do vlaku a my jsme vyjeli k večeru téhož dne za svobodou [...].“²²

Po několika dnech cesty dorazil vlak 3. srpna 1917 do Bobrujska, kam se sjížděly z různých stran další transporty s dobrovolníky. Všech se zmocnilo vzrušení, když uviděli „poprvé československé vojsko. Rota legionářů s vintovkami na ramenou pochodovala za zpěvu písně ‚Jdou sokolské šiky, jdou...‘ z ubikací na cvičiště“.²³ „Vzrušené debaty, každodenně zazpívaná národní hymna, bezprostřední styk s probíhající revolucí ruského národa – jaká to byla bohatá náplň oněch nezapomenutelných dnů! Do radostných zážitků patřila také návštěva šéfa odbojové akce, profesora T. G. Masaryka, kterého jsme tehdy téměř všichni spatřili a slyšeli poprvé,“ popsal pobyt v Bobrujsku Josef Fetka.²⁴ Střelec

²⁰ VÚA – VHA, Legionářský spis K. Lukase. Zde je na jednom místě uvedeno jako datum vstupu Lukase do legií také 3. červenec 1917.

²¹ K. SLÁDEK, *Bojoval jsem s K. Lukase*. Naše slovo, 8. srpna 1968, s. 3.

²² J. FETKA, *Moje putování za svobodou před 50 léty*, s. 8.

²³ K. SLÁDEK, *Bojoval jsem s K. Lukase*, s. 3.

²⁴ J. FETKA, *Moje putování za svobodou před 50 léty*, s. 9.

Lukas byl zařazen do 1. záložního praporu. V září spolu s ostatními odešel do Žitomíru, kde výcvik pokračoval.

Poslední události v Rusku a rozklad ruské armády nikoho nenechávaly na pochybách, jakým směrem se události budou dále vyvíjet. Předpokládalo se, že čs. dobrovolnické jednotky v Rusku se v co nejkratší době přesunou na západní frontu. Od srpna 1917 na ruském území působila zvláštní francouzská vojenská mise vedená majorem A. Vergéem určená k náboru a organizaci dopravy dobrovolníků pro rodící se čs. vojsko ve Francii. Výzvu k dobrovolné přihlášce do prvního transportu, který měl Rusko opustit v nejbližších dnech, přečetli velitelé při nástupu v Žitomíru v polovině září 1917. Mnozí dlouho neváhali a přihlášku podepsali. Byl mezi nimi i Karel Lukas.²⁵

Dne 7. října se 1100 dobrovolníků, k nimž se připojilo ještě 100 důstojnických čekatelů, shromáždilo před kasárnami v Žitomíru. Transport, jenž většinou tvořili bývalí rakouští zajatci, byl zorganizován v prapor o čtyřech rotách. Jeho velitelem se stal kpt. Otakar Husák. Mezi členy transportu najdeme jména, která se později nesmazatelně zapsala do naší historie: Sergěj Ingr, Heliodor Píka, Alois Eliáš a další.²⁶ Za zvuků národní hymny a Marseillaisy se vlak s vojáky vydal na sever do Archangelska, kam dorazil bez zvláštních příhod 15. října. Zde se s vojáky rozloučil šéf francouzské mise major Vergé.²⁷ Následujícího dne vyplula loď Kursk s čs. vojáky na palubě přes Bílé moře a Severní ledový oceán. Cílem byla Velká Británie.

Pro legionáře, z nichž mnozí viděli moře poprvé v životě, představovala plavba nezapomenutelný zážitek. Loď po dvou týdnech plavby úspěšně dorazila do britského přístavu Newcastle. Odtud pokračoval transport po železnici do tábora Flowerdown u Winchesteru. Vojáci, dosud oblečení do ruských uniform, vzbuzovali zpočátku nedůvěru britských občanů. Záhy si je však dokázali získat především díky ukázněnému chování, disciplíně a také výkonům pěveckého sboru důstojnického čekatele Bohumila Rytíře. Své uznání vyslovil i velitel tábora plukovník Cheke. Přesto musel kpt. Husák 6. listopadu vydat rozkaz,

²⁵ E. BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. Díl I. Praha 1927, s. 372 – 373; J. FETKA, *Moje putování za svobodu před 50 léty*, s. 9

²⁶ A. ELIÁŠ, *Vývoj a boje čs. legií ve Francii*. Praha 1924, s. 11.

²⁷ A. Eliáš ve svém spise na s. 11 uvádí, že se v Archangelsku připojilo k transportu dalších 400 dobrovolníků, bývalých zajatců z rumunské fronty, které shromáždil v Kišiněvě gen. Štáfánik. V deníku transportu je však zmínka pouze o 56 mužích pod velením poručíka Cyrila Žďárského, kteří měli být původně součástí transportu z Rumunska, jenž do Francie dorazil již v červnu 1917. VÚA – VHA, Francouzské legie – Čs. prapor v Cognacu, inv. č. 11, kart. 1, Dějiny prvního oddílu čs. vojska vyslaného z Ruska do Francie; B. KLÍPA – K. PICHLÍK – J. ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři 1914 – 1920*, s. 154.

v němž tlumočil rozhořčení plukovníka Chekea nad stížností jednoho sedláka, kterému údajně sto vojáků kradlo na jeho poli řepu.²⁸

Dne 11. listopadu legionáři opustili Winchester a v Southamptonu nastoupili na loď, která je přepravila do francouzského přístavu Le Havre. Zde vojáky přivítali představitelé Československé národní rady Edvard Beneš a Lev Sychrava. Odtud pokračoval transport vlakem až do místa určení. Novým domovem se pro budoucí příslušníky francouzských legií stalo městečko Cognac, proslulé především výrobou známého destilátu. Transport sem dorazil brzy ráno 14. listopadu 1917. Na nádraží dobrovolníky čekalo menší nedorozumění. Očekávaný rozkaz k vystoupení z vagónů totiž dlouho nepřicházel. Až později se zjistilo, že velitel cognacké posádky 33. pěšího pluku vyslal na nádraží strážní oddíly, pod jejichž „ochranou“ měli být vojáci jako „zajatci odvedeni do připravených ubikací“. Kapitán Husák to odmítl, ale neuspěl. Nakonec musela Československá národní rada v Paříži intervenovat na ministerstvu války, aby Čechoslováci „mohli odpochodovat bez ponižujícího doprovodu“. Ruské stejnokroje však místní obyvatele, informované o revolučním dění v zemi bývalého spojence, vyděsily natolik, že před pochodující kolonou zavírali okenice.²⁹

Karel Lukas a jeho spolubojovníci se tak spolu s členy transportu z Rumunska, kteří do Francie dorazili už dříve, stali základem budoucího čs. vojska ve Francii.

²⁸ VÚA – VHA, Legie ve Francii – Čs. prapor v Cognacu, inv. č. 8, kart. 1, rozkaz č. 6 ze dne 6. 11. 1917.

²⁹ J. FETKA, *Moje putování za svobodou před 50 léty*, s. 10.

1.2 V LEGII

Vybudování vojenských jednotek z českých a slovenských dobrovolníků na území států Dohody se stalo prioritou představitelů Československé národní rady v Paříži, která vznikla v únoru 1916 jako orgán řídicí čs. odboj v zahraničí. Hlavní zdroj pro čs. vojsko představovali dobrovolníci z řad zajatců české a slovenské národnosti, z nichž se největší množství nacházelo v Rusku. Nelze se proto divit, že první jednotky budoucích legií vznikaly právě na východní frontě. Ovšem neurovnané poměry v Rusku přiměly Československou národní radu, aby se snažila co nejdříve přesunout jednotky z Ruska na západní frontu. Těžištěm budování legií se měla stát Francie a Itálie. Zvláště v Itálii bylo možno počítat s několika tisíci zajatci, ochotnými vstoupit do čs. vojska. Také v USA se po jejich vstupu do války rozběhla čs. dobrovolnická akce.³⁰

Hlavní tíha jednání s francouzským ministerstvem války o statutu čs. legií ležela na Edvardu Benešovi. Jak sám ve svých pamětech podotknul, byla pro něj velmi obtížná.³¹ Samotné rozhovory Beneš zahájil 20. června 1917. Podarilo se mu prosadit, aby naše armáda měla autonomní postavení v rámci francouzského vojska a politicky podléhala Československé národní radě. Velkým úspěchem byla i skutečnost, že vojáci měli přísahat věrnost československému národu³² a nosit francouzskou uniformu „se zvláštními znaky československými a s baretem“.³³ Všechny tyto výsady uváděl dekret francouzského prezidenta Raymonda Poincaré ze 16. prosince 1917, který Českoslovákům povoloval vybudování vlastního vojska na území Francie.³⁴

Naše vojáky v Cognacu však čekaly různé obtíže. Někteří legionáři byli dokonce zklamáni. Jazyková bariéra a nedůvěra francouzských důstojníků, kterou u nich vyvolávaly ruské uniformy členů Husákova transportu, vedla dokonce k tomu, že Francouzi odmítali uznat hodnosti, kterých naši vojáci dosáhli v jiných armádách. „Vyžadovali od nich, aby absolvovali různé kurzy, a teprve pak se mělo ukázat, zda bude možné uznat jejich hodnosti a svěřit jim velení.“³⁵ Když E. Beneš 10. ledna 1918 navštívil Cognac, „zastihl [...] naše

³⁰ K. PICHLÍK, *Bez legend*. Praha 1991, s. 223 a n.

³¹ E. BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce*, I., s. 361.

³² V Rusku v té době nebyly čs. jednotky samostatnou částí a až do března 1917 jejich příslušníci museli přísahat věrnost ruskému carovi.

³³ E. BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce*, I., s. 365.

³⁴ Text dekretu viz E. BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce*, III., s. 309 – 310. Srovnej text statutu autonomní čs. armády ve Francii *Vznik Československa 1918. Dokumenty československé zahraniční politiky*. (Ed.) A. KLÍMEK, B. KLÍPA, M. POLIŠENSKÁ a kol. Praha 1994, č. 8, s. 47 – 52.

³⁵ K. PICHLÍK – B. KLÍPA – J. ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři 1914 – 1920*, s. 157.